

До спеціалізованої вченої ради ДФ 26.007.115
у Національній академії внутрішніх справ,
03035, м. Київ, площа Солом'янська, 1

ВІДГУК

**опонента – кандидата юридичних наук, доцента, завідувача кафедри
теорії права, конституційного та приватного права
Львівського державного університету внутрішніх справ
Кучера Віталія Орестовича
на дисертаційне дослідження Люльчук Наталії Михайлівни
«Договір про надання правничої допомоги в цивільному праві України»,
подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 – Право**

Вивчення матеріалів дисертації, представлених Люльчук Наталією Михайлівною, дають підстави стверджувати, що авторкою проведено ґрунтовний юридичний аналіз теми, яка є однаково актуальною як для розвитку теорії цивільного права, так й у практичному вимірі.

Актуальність теми дослідження. У дисертаційному дослідженні вирішуються актуальні теоретичні та практичні проблеми правового регулювання одного з найбільш багатофункціональних інститутів цивільного права – інституту договірної права.

Актуальність поданої на рецензування дисертації зумовлена тим, що запропоноване автором дослідження проведене з метою гарантування права людини на правову допомогу та створення належного механізму його реалізації. Адже ст. 59 Конституції України гарантує кожному право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно.

Правова природа правничої допомоги, а також договорів, що становлять підставу для надання такої допомоги, вже тривалий час є темою для наукових дискусій серед правників. Однак, не зважаючи на цілу низку наукових доробок, на сьогодні не достатньо дослідженою лишається проблематика договору про надання правничої допомоги як підстави виникнення відповідних правовідносин. Це зумовлює необхідність розроблення науково обґрунтованих

пропозицій щодо оптимізації цивільно-правового регулювання зазначеного правового інституту.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, недостатньо розроблені в науці та перспективні для дослідження. З цих міркувань є підстави для твердження, що обрана дисертанткою тема дослідження має комплексний і пріоритетний характер, а, отже, й безперечно високий рівень актуальності.

Цінність поданого до захисту дисертаційного дослідження зумовлюється багатьма чинниками, зокрема: 1) існуванням у ньому аргументованих з точки зору науки положень, що можуть бути використані при розробці відповідних змін до цивільного законодавства та внесення пропозицій щодо подальшого його удосконалення; 2) послідовними та докладними формулюваннями досліджуваних питань.

Слід наголосити, що дисертаційне дослідження Н.М. Люльчук виконане відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр. (затверджений наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), а також відповідає Основним напрямам наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2012–2017 рр. та Плану науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт НАВС на 2017 рік (стор. 18 дисертації).

Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Національної академії внутрішніх справ 27 листопада 2018 р. (протокол № 18) і узгоджується із планом наукової роботи, затвердженим вченою радою академії (протокол № 15 від 25 вересня 2018 р.)

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані дисертанткою, своєю переважною більшістю, є аргументованими і переконливими. При їх доведенні та обґрунтуванні авторкою використано широке коло вітчизняних й зарубіжних наукових джерел

з цивільного права, українське та зарубіжне законодавство.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається виваженою та продуманою структурою наукового дослідження.

Авторка у своїй роботі продемонструвала високий теоретичний рівень викладу матеріалу, логіку дослідження, вміння застосовувати різноманітні методи наукового пізнання, аналізувати наукові джерела, нормативно-правові акти та судову практику, коректно полемізувати з іншими авторами, аргументовано відстоювати власну точку зору, узагальнювати науково та практично значущі висновки.

Порівнюючи різні точки зору науковців, авторка в багатьох випадках формулює власну позицію, є толерантною у дискусії з іншими фахівцями.

Вміле використання широкого спектру сучасних методів наукового пошуку (аналізу, синтезу, аналогії, тлумачення, системно-структурного, порівняльно-правового, прогнозування, соціологічного тощо) позитивно вплинули на ступінь обґрунтованості власних наукових положень, висновків та рекомендацій. Сміливе оперування широкою палітрою методів дослідження, дозволило авторці яскраво проілюструвати правову природу, зміст та специфіку правовідносин, що виникають внаслідок укладення договору про надання правничої допомоги.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достовірність отриманих результатів забезпечила ґрунтовна теоретична, нормативна та емпірична база дисертації.

Джерельну базу дослідження можна вважати цілком репрезентативною, оскільки дисертантка при проведенні дослідження використала значну кількість наукових та інших джерел (їх список охоплює 305 найменувань).

Слід відзначити, що велику увагу авторка приділила аналізу зарубіжного досвіду врегулювання відповідних правовідносин та доведенню доцільності виокремлення в національному цивільному законодавстві положень про договір

про надання правничої допомоги, що засвідчили ефективність їх застосування в інших державах.

Результати дисертації отримали належну апробацію, зокрема розглядались та обговорювались на численних науково-практичних конференціях та семінарах протягом 2018-2020 рр.

Достовірність наукових положень обумовлена чітко визначеною структурою дослідження. Авторкою вірно визначено предмет та об'єкт дослідження, чітко сформульовано його мету та задачі. Структура дисертації обумовлена завданнями та логікою дослідження і складається з анотації, вступу, 3 розділів, 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Розкриттю теми дисертаційного дослідження сприяв класичний підхід до аналізу договору про надання правничої допомоги від загальних категорій до спеціальних: від теоретичних засад договору про надання правничої допомоги у цивільному праві до розкриття конкретних елементів такого договору (поняття, форма, сторони, зміст, відповідальність).

Перший розділ дисертації присвячено вивченню стану наукової розробки питання цивільного-правового регулювання надання правничої допомоги, еволюції цивільно-правового регулювання правничої допомоги в Україні, міжнародному досвіду цивільно-правового регулювання надання правничої допомоги. В результаті розроблення зазначеної проблематики дисертантом удосконалено науковий підхід до розуміння історичних етапів становлення інституту правничої допомоги та встановлено, що вони відповідають стадіям позадоговірного і договірної регулювання надання правничої допомоги.

У другому розділі роботи досліджується правова природа договору про надання правничої допомоги в цивільному праві України. З огляду на тематику зазначеного розділу роботи слушною видається низка висновків та пропозицій, зокрема: за своєю юридичною природою договір про надання правничої допомоги є оплатним договором про надання послуг; договір про надання правничої допомоги – це договір, за яким правник зобов'язується надати

клієнтові, який має певний юридичний інтерес у вирішенні проблемної правової ситуації, професійне юридичне сприяння у формах, передбачених чинним законодавством, а клієнт зобов'язується сплатити правникові винагороду за надану допомогу; договір про надання правничої допомоги є каузальним, оплатним, консенсуальним, фідучіарним та двостороннім; договір про надання правничої допомоги хоча і не є публічним, але, водночас, може містити елементи публічної оферти; договір про надання правничої допомоги укладається в письмовій формі, а винятком з цього правила є випадки, якщо клієнт невідкладно потребує надання правничої допомоги і укладення письмового договору за конкретних обставин є неможливим; сторонами договору про надання правничої допомоги є правник та клієнт; договір про надання правничої допомоги вважається укладеним з моменту досягнення згоди щодо всіх істотних умов договору, якими є: предмет, ціна та строк (стор. 152–153 дисертації).

Третій розділ дисертації авторка присвятила порядку укладення, зміни, припинення та розірвання договору про надання правничої допомоги, відповідальності за порушення його умов. У межах цього розділу дисертантка доходить обґрунтованих висновків про те, що зміна та припинення договору про надання правничої допомоги здійснюється за згодою сторін, з інших підстав, прямо передбачених законом, з підстав, прямо не передбачених законом, але визначених у договорі; договір про надання правничої допомоги припиняється: належним виконанням; за наявності обставин, які не залежать від волі сторін (неможливість виконання, поєднання в одній особі боржника та кредитора, смерть сторони, ліквідація юридичної особи); шляхом розірвання, при цьому для договору про надання правничої допомоги не є характерним припинення зобов'язання шляхом зміни суб'єктного складу, переводу боргу (уступки права вимоги), зарахування, новації, прощення боргу і відступного тощо; порушення зобов'язання з надання правничої допомоги можуть полягати у здійсненні: неналежних дій (перевищення ввірених повноважень, наданні неправдивої інформації, вчинення незаконних дій, неправомірне утримання

документів тощо), недосконалому здійсненні належних дій (невикористанні наданих повноважень, незалученні необхідних ресурсів, незастосуванні професійних навичок і знань, пропущенні процесуальних строків, ненаданні, невитребуванні необхідних документів, важливої інформації, невжитті належних заходів до вирішення спору тощо); правника як сторону договору про надання правничої допомоги слід вважати такою, яка понесла збитки, у разі несплати клієнтом (замовником) винагороди за договором, обумовленої витраченими зусиллями (працею) і часом правника, а також в разі декомпенсації витрат правника, пов'язаних з виконанням прийнятого на себе зобов'язання; обґрунтовано доцільність застосування до правовідносин, які виникають на підставі договору про надання правничої допомоги, норм Закону України «Про захист прав споживачів» у контексті застосування такого способу захисту цивільних справ та інтересів як відшкодування моральної (немайнової) шкоди (стор. 218-222 дисертації).

Наукова новизна результатів роботи впливає з актуальності теми дослідження. Про новизну дисертаційного дослідження авторки свідчить низка нових положень, які мають оригінальний характер щодо характеристики договору про надання правничої допомоги та містять важливе науково-теоретичне та практичне значення.

Дисертація є першим комплексним монографічним дослідженням договору про надання правничої допомоги, у якому на основі сучасних положень теорії цивільного права, судової практики отримано висновки, що мають наукову новизну, та виносяться на захист.

Сформульовані висновки та пропозиції щодо предмету дослідження є новими, відповідають загальному спрямуванню розвитку науки цивільного права загалом.

Так, авторкою доведена доцільність уніфікації підстав для надання правничої допомоги, а також форми договору про надання правничої допомоги, порядку його укладання, зміни та припинення (розірвання), й поширення відповідних норм не лише на адвокатську діяльність, але й на всю сферу

надання правничих послуг.

Виокремлено критерії оцінювання якості правничої допомоги, як-от: доступ до правничих послуг; обсяг послуг, в тому числі можливість спрямування до інших послугонадавачів, якщо цього вимагають інтереси клієнта; управління діяльністю з надання правничої допомоги; задоволення потреб і запитів клієнтів; система покращення якості правничої допомоги.

Обґрунтовано висновок про те, що договір про надання правничої допомоги є єдиною підставою для надання правничої допомоги.

Слід звернути увагу і на цілу низку пропозицій щодо удосконалення нормативно-правових актів, які розроблені дисертанткою. Рекомендації, запропоновані у роботі, можуть бути використані як теоретичний та практичний матеріал при розробці змін та доповнень до Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», Цивільного кодексу України та інших нормативних актів у цій сфері.

Все вищевикладене дає достатні підстави зробити загальний висновок, що зміст дисертації Н.М. Люльчук в повній мірі розкриває тему роботи та питання плану дослідження, завдяки чому можна вважати її завершеним науковим дослідженням.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях.

Основні положення і висновки, зроблені під час дослідження відображено у 11 наукових публікаціях, з яких 5 статей опубліковано в юридичних фахових виданнях України, перелік яких затверджено Міністерством освіти і науки України, 1 – в зарубіжному періодичному виданні та 5 тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів на наукових і науково-практичних конференціях.

Аналіз опублікованих здобувачем наукових статей та тез доповідей на науково-практичних конференціях (стор. 6-7 дисертації) дозволяє дійти висновку про належну повноту викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні в опублікованих

наукових працях.

Обсяг використаних у роботі бібліографічних джерел є цілком достатнім. Використані дисертанткою науково-теоретичні та монографічні роботи вітчизняних та зарубіжних авторів дозволили розкрити задекларовану тему та надати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства.

Відсутність порушення академічної доброчесності. З аналізу змісту тексту дисертації опонентом вбачається дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності. При використанні ідей, тверджень, думок інших науковців дисертаційне дослідження містить посилення на відповідні джерела інформації. Авторкою дотримано вимоги норм законодавства про авторське право.

Таким чином, у рецензованій дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Оцінюючи в цілому позитивно винесене на захист дисертаційне дослідження Н.М. Люльчук, не можна не відзначити й певні суперечливі або спірні положення. Окремі питання предмету дослідження, на погляд опонента, потребують певних уточнень та додаткової аргументації.

Серед них слід зазначити такі:

1. У другому розділі роботи досліджується правова природа договору про надання правничої допомоги в цивільному праві України. Розкриваючи у першому підрозділі питання поняття договору про надання правничої допомоги (стор. 84-114 дисертації), необхідно було детальніше зупинитися на його видах. Зокрема можна було б розкрити договір з адвокатом і договір з юристом без адвокатського статусу; договір, який передбачає досягнення конкретного результату, що зазначено в договорі, та договір з умовою оплати правової допомоги як діяльності незалежно від досягнення позитивного результату; договір на виконання разового доручення клієнта і договір абонентського юридичного обслуговування. Важливість розкриття класифікації договорів про

надання правничої допомоги полягає в тому, що в залежності від виду договору існують особливості його змісту.

2. У підрозділі 2.1. «Поняття, сутність та форма договору про надання правничої допомоги» дисертаційного дослідження, авторка окреслює правову природу зазначеного договору, при цьому небагато уваги приділяє висвітленню доктринальних положень у сфері дослідження. Тут доцільно було б провести аналіз позитивного досвіду регулювання таких правовідносин в зарубіжних країнах та визначити можливість його застосування в Україні, особливо в сучасних умовах трансформаційних процесів, пов'язаних з рекодифікацією цивілістичного законодавства.

3. У висновках дисертації авторка пропонує власну редакцію ст. 27 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (стор. 229 дисертації). При цьому зазначає, що «договір про надання правової допомоги укладається в письмовій формі. Документами, що посвідчують укладання договору про надання правової допомоги, також можуть бути: 1) довіреність; 2) ордер, який видається адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням та повинен містити підпис адвоката; 3) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги». Укладення договору про надання правової допомоги у формі довіреності (ордеру, доручення) не сприяє встановленню стабільного зв'язку та захисту інтересів сторін. Системний аналіз положень статей 26 та 27 зазначеного вище закону дозволяє дійти висновку, що надання правової допомоги адвокатом без укладення договору в письмовій формі, зокрема лише на підставі довіреності, не допускається. Таку ж позицію наведено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 6 листопада 2019 року у справі № 817/66/16. Тому запропоновані зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є не достатньо аргументованими.

4. У дисертаційному дослідженні присутні окремі термінологічні неточності. Зокрема, у дисертації авторка дає власне визначення договору про надання правничої допомоги. На її думку, це договір, за яким правник

зобов'язується надати клієнтові, який має певний юридичний інтерес у вирішенні проблемної правової ситуації, *професійне юридичне сприяння* (виділено мною – В.О.) у формах, передбачених чинним законодавством, а клієнт зобов'язується сплатити правникові винагороду за надану допомогу (стор. 225 дисертації). Наталія Михайлівна Люльчук не розкриває, що слід розуміти під цим професійним юридичним сприянням. При цьому зі змісту дисертації простежується, що предметом договору про надання правничої допомоги є не професійне юридичне сприяння, а правничі послуги (стор. 53, 54, 56, 82, 170, 262 дисертації).

5. У дисертаційному дослідженні авторка однаково використовує словосполучення «правові послуги» та «правничі послуги», вживаючи їх як синоніми (стор. 95 дисертації). Відповідно до ст. 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу. Натомість ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» говорить, що адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правової допомоги. Такі законодавчі інтерпретації створили неоднозначну і суперечливу ситуацію щодо розуміння одночасного існування в законодавстві понять «Правнича допомога» та «Правова допомога» без роз'яснення розмежування їх змісту, визначення їх точного і логічного місця серед інших правових явищ. Правильніше керуватися положеннями Конституції України як Основним Законом і використовувати словосполучення «правнича допомога», «правничі послуги». А питання відповідності Основного Закону та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» стосовно правничої допомоги залишається відкритим.

6. Авторка у підрозділі 3.3. «Відповідальність сторін за договором про надання правничої допомоги» зазначає про можливість притягнення правника до цивільно-правової відповідальності за неналежне виконання покладених на нього обов'язків (стор. 195 дисертації). При цьому не торкається питання гарантій адвокатської діяльності. Відповідно до ч. 1 п. 14 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» однією з гарантій адвокатської

діяльності є заборона притягати адвоката до кримінальної чи іншої відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності.

Викладені вище дискусійні положення та зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Наталії Михайлівни Люльчук, оскільки не торкаються найбільш значних положень і висновків роботи та не применшують належного рівня дисертаційного дослідження. Вони можуть слугувати підґрунтям для дискусії у процесі захисту дисертації, а також напрямками майбутніх досліджень дисертантки.

Загальна оцінка дисертаційного дослідження та його відповідність встановленим вимогам. Відзначене дає підстави зробити висновок про те, що дисертація Люльчук Наталії Михайлівни «Договір про надання правничої допомоги в цивільному праві України» за своїм змістом, одержаними науковими результатами, актуальністю, новизною та іншими ознаками є самостійною завершеною науковою роботою, що містить суттєві положення для розвитку науки цивільного права.

Дисертаційна робота відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), п. 9-11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167, а її авторка – Люльчук Наталія Михайлівна за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Опонент:

Завідувач кафедри теорії права, конституційного та приватного права Львівського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

10. 12. 2021

Підпис г-ні І. В. Кучер

застігнуто:

Проректор

М. В. Д. В. В. В.

Віталій КУЧЕР

В. Балинська